

Гайдукович Д. С.

к.е.н, старший викладач,

Одеський національний економічний університет (м. Одеса), Україна;

e-mail: gaidukovich@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-1238-3734

ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ АНТИКРИЗОВОЇ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ

Анотація. У статті здійснено порівняльний аналіз основних підходів до визначення економічного змісту поняття «антикризова фінансова стійкість банку». Уточнено підходи до відбору адекватних показників для визначення рівня антикризової фінансової стійкості банку. Апробовано результати запропонованої методики на прикладі ПАТ АБ «Південний». Отримано висновок про те, що на перших стадіях виникнення кризи основним напрямом у забезпеченні антикризової фінансової стійкості є попереджувальні заходи – стримування агресивного розвитку, обрання стратегії якісного зростання, а не максимізації ринкової частки; забезпечення формування захисного буфера власного капіталу шляхом створення загальних резервів з отриманого прибутку.

Ключові слова: антикризове управління, антикризова фінансова стійкість, фінансова стабільність, достатність капіталу, ризики банківської діяльності, банківська криза

Формул: 0; рис.: 1; табл.: 2; бібл.: 11.

Gaidukovich D. S.

Ph. D. in Economics,

Odessa National University of Economics, (Odessa), Ukraine;

e-mail: gaidukovich@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-1238-3734

APPROACHES TO ASSESSING ANTI-CRISIS FINANCIAL STABILITY OF BANKS

Abstract. In the article the current of the main approaches to the definition of the economic content of the concept of “anti-crisis financial stability of the bank». Having generalized scientific results, the authors of research development of theoretical and methodological provisions for assessing the financial crisis and financial stability of banks and practical recommendations for the use of methods and tools that can prevent and minimize the effects of crisis phenomena. The results of the proposed methodology are tested on the example of PAT AB “Pivdennyj”. It is concluded that in the first stages of the crisis, the main direction in ensuring anti-crisis financial stability are preventive measures – the containment of aggressive development, the selection of a strategy of qualitative growth, and not the maximization of the market share; ensuring the formation of a protective buffer of equity through the creation of general reserves of profits.

Keywords: crisis management, anti-crisis financial sustainability, financial stability, capital adequacy, banking risks, banking crisis.

JEL Classification: G21

Formulas: 0; fig.: 1; tabl.: 2; bibl.: 11.

Гайдукович Д. С.

к.э.н, старший преподаватель,

Одесский национальный экономический университет (г. Одесса), Украина;

e-mail: gaidukovich@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-1238-3734

ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ АНТИКРИЗИСНОЙ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ БАНКОВ

Аннотация. В статье осуществлен сравнительный анализ основных подходов к определению экономического содержания понятия «антикризисная финансовая устойчивость банка». Уточнены подходы к отбору адекватных показателей для определения уровня антикризисной финансовой устойчивости банка. Апробированы результаты предложенной методики на примере ООО АБ «Пивденний». Получены результаты о том,

что на первых стадиях возникновения кризиса основным направлением в обеспечении антикризисной финансовой устойчивости является предупредительные меры – сдерживание агрессивного развития, избрание стратегии качественного роста, а не максимизации рыночной доли; обеспечение формирования защитного буфера собственного капитала путем создания общих резервов с полученной прибыли.

Ключевые слова: антикризисное управление, антикризисная финансовая устойчивость, финансовая стабильность, достаточность капитала, риски банковской деятельности, банковский кризис.

Формул: 0; рис. 1; табл.: 2; библи.: 11.

Вступ. В умовах загострення кризи на вітчизняному фінансовому ринку, діяльність банків пов'язана з постійним підвищенням ризику та загрозами зниження їх рівня фінансової стійкості через значний відтік депозитів, погіршення якості активів, зменшення рівня ліквідності, втратою корпоративних клієнтів, проблемами капіталізації та не врегулюванням питання реалізації макропруденційної політики.

Банківська система відіграє стратегічну роль у розвитку національної економіки та економічного зростання в Україні, й, відповідно, банкрутство будь-якого банку спричинює негативні наслідки для великого кола суб'єктів. Раннє виявлення кризових явищ, з одного боку, може дозволити Національному банку України виправити ситуацію шляхом застосування превентивних інструментів та прийняття відповідних рішень, а з іншого, – знизити ризики для інших суб'єктів економічної діяльності, уникнути системної кризи. Тому, визначення підходів до оцінювання антикризової фінансової стійкості банків на сьогодні є актуальним питанням та обумовлюють зроблені практичні висновки у представленій роботі.

Аналіз досліджень та постановка завдання. У сьогоденній практиці ведення банківського бізнесу оцінювання фінансової стійкості набуває поширення так, як її рівень є предметом визначення як регуляторних дій щодо подальшого функціонування банків, так і підставою до визначення транспарентності їх діяльності. Серед авторів робіт, присвячених проблемі оцінювання та забезпеченню фінансової стійкості банків, можна виокремити наступних: Г. М. Азаренкова [1], О.В. Дзюблюк, Р. В. Михайлюк [2], Ж. М. Довгань [3], В. В. Коваленко, Ю. О. Гаркуша [4], С. В. Міщенко [5], С. В. Науменкова В. І. Міщенко [6], Н. І. Шпаковська [7] та багатьох інших. Проте, залишаються не вирішеними питання визначення основних показників, які б давали об'єднане уявлення про рівень фінансової стійкості та дієвості антикризових дій для прийняття управлінських рішень щодо подальшої стратегії розвитку банків.

Мета статті – розробка теоретичних і методичних положень щодо оцінювання антикризової фінансової стійкості банків та практичних рекомендацій до використання методів та інструментів, що дозволяють попередити та нівелювати наслідки кризових явищ.

Результати дослідження. В економічній системі стійкість є важливою характеристикою, яка відображає її спроможність функціонувати у межах встановлених параметрів, у тому числі й не без втручання держави через важелі регулювання, в умовах нестабільного зовнішнього середовища [8, с. 183]. Визначаючи сутнісну характеристику антикризової фінансової стійкості банків скористаємося науковими напрацюваннями представленими у роботах [4, 9–10] (рис. 1).

Структурні компоненти антикризової фінансової стійкості слід розглядати за двома напрямками, а саме:

- *Управління функціонуванням банком:* стабілізація банківських процесів, визначення короткострокової перспективи розвитку, відновлення поточної (статичної) антикризової фінансової стійкості банку;
- *Управління розвитком банку:* запровадження системи антикризового менеджменту та інновацій, визначення довгострокової перспективи, досягнення стратегічної (динамічної) антикризової фінансової стійкості банку.

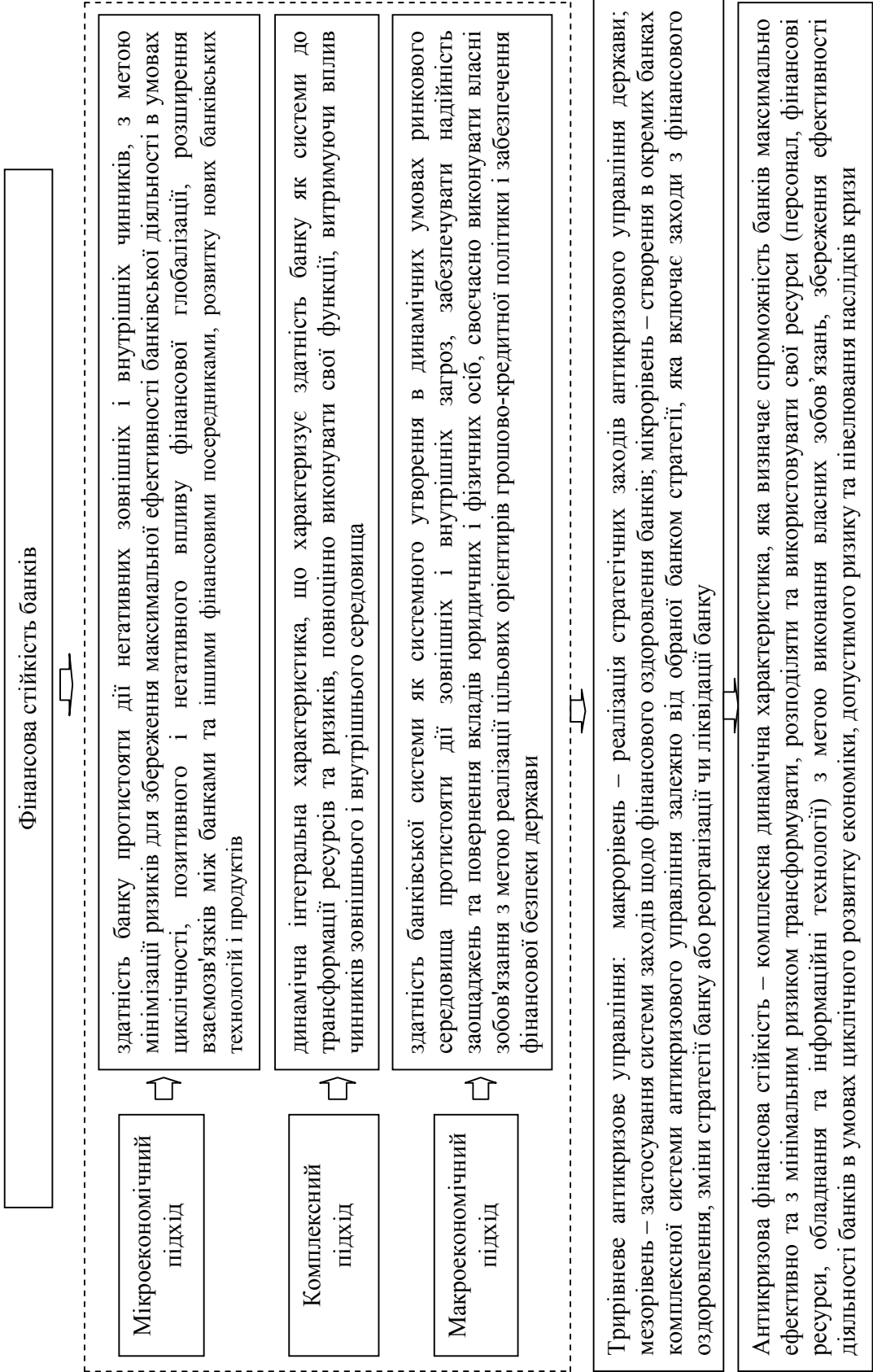

Рис. 1. Соматичне визначення антикризової фінансової стійкості банків
Джерело: систематизовано автором за матеріалами [4, с. 8-9; 9, с. 65; 10, с. 176].

Досліджуючи проблему забезпечення антикризової фінансової стійкості банків, не можна залишити поза увагою питання її менеджменту та методичного інструментарію його здійснення з позиції наглядових органів. Як свідчить зарубіжний досвід, система пруденційного нагляду насамперед має бути орієнтована на превентивне реагування і більше спрямованою на профілактику, ніж на жорсткі адміністративні заходи щодо негативних минулих подій, як це відбувається в Україні. Тому, з метою вдосконалення вітчизняної наглядової системи, необхідно в її механізмі змістити акцент з традиційного аналізу поточного стану визначальних індикаторів фінансової стійкості банків на їх вірогідні значення в майбутньому, отримані під впливом екстремальних подій, що дасть можливість завчасно підготуватись до потенційно кризових ситуацій [5, с. 271].

У цій площині, заслуговує на увагу методичний підхід, який запропонований О. М. Зверяковим щодо визначення глибини розгортання кризи у банку [9, с. 269–288]. Представлена методика базується на визначенні показників оцінювання кризи за групами активності чи агресивності діяльності банку, ризиковості його діяльності, рентабельності, ліквідності, платоспроможності, адекватності капіталу та доходів для покриття ризиків. Фази кризи розподілено на передкризову, початкову, поглиблену та критичну (табл. 1).

Таблиця 1

Система показників оцінки стадії та глибини кризових явищ
у банківських установах

№	Назва	Порядок розрахунку	Теоретичне значення
1. Активність/агресивність			
1	Коефіцієнти кредитної експансії	Кредити клієнтам / Чисті активи	Не більше 0,6
2		Кредити клієнтам / Кошти клієнтів	Не більше 0,8
3	Частка споживчих позичок	Споживчі позички/ Кредити клієнтам	Чим більше, тим більший рівень ризику
4	Частка високоліквідних активів	Грошові кошти та їх еквіваленти / Чисті активи	Не менше 0,1
5	Фінансовий важіль	Власний капітал / Чисті активи	Не менше 0,1
6	Частка міжбанківських позичок	Кошти банків / Зобов'язання	Не більше 0,2
7	Частка позичок в іноземній валюті до кредитів клієнтам		Чим більше, тим більший рівень ризику
8	Частка депозитів в іноземній валюті до коштів клієнтів		
2. Ризикованість			
9	Рівень кредитного ризику	Резерви за позичками/Кредити клієнтам	Не більше 0,05
10	Рівень ризику активів	Резерви за активами/Загальні активи	
11	Рівень валютного ризику	(Активи в іноземній валюті – Зобов'язання в іноземній валюті) / Власний капітал	Чим більше, тим більший рівень ризику
3. Ліквідність			
12	Рівень миттєвої ліквідності	Високоліквідні активи / Кошти клієнтів до запитання	Нормативне – не менше 0,2
13	Достатність активів первинної та вторинної ліквідності	Активи первинної та вторинної ліквідності / Кошти до запитання	Теоретичне →1
4. Платоспроможність			
14	Достатність ліквідних активів	Ліквідні активи / Кошти клієнтів до запитання	Більше 1
15		Ліквідні активи / Зобов'язання	Теоретичне →1
16	Достатність капіталу для фондування постійних активів	Власний капітал / (Основні засоби + Нематеріальні активи + вкладення в акціонерний капітал та додатковий капітал)	Більше 1

5. Рентабельність			
17	Віддача активів	Фінансовий результат /Активи	Не менше 0,01
18	Віддача власного капіталу	Фінансовий результат / Власний капітал	Не менше 0,1
19	Віддача статутного капіталу	Фінансовий результат / Статутний капітал	Не менше 0,15
20	Чиста процентна маржа	Чистий процентний дохід (ЧПД)/Робочі активи	Не менше 0,03
21	Спред	Ставка розміщення – Ставка залучення	Не менше 0,03
22	Достатність доходів	ЧПД/Витрати на формування резервів	Більше 1
23		(ЧПД+ЧКом.Д) / Загально банківські витрати	Більше 1,5
6. Адекватність власного капіталу та доходів для покриття ризиків			
24	Маржа, скоригована на ризики	(ЧПД-Витрати на формування резервів) / Робочі активи	Не менше 0,03
25	Достатність власного капіталу для покриття очікуваних збитків	Власний капітал / Резерви за активними операціями	Не менше 1. Емпіричне →1

Джерело: [9, с. 269].

Зазначена методика апробована на прикладі банку ПАТ АБ «Південний», який є вагомим на економічного розвитку Одеського регіону (табл. 2).

Як свідчать дані таблиці 2, банк ПАТ АБ «Південний» веде агресивну політику по відношенню до кредитування суб'єктів економічної діяльності. Теоретичне значення показників кредитної експансії становить 0,6 та 0,8 відповідно. За аналізований період зазначені показники перевищували теоретичне значення. Зазначене пов'язано з тим, що кредитна діяльність ПАТ АБ «Південний» в переважній вазі спрямовано на кредитування юридичних осіб, які спричиняють позитивний вплив на економіку Одещини.

При цьому, частка споживчого кредитування у кредитному портфелі банку займає незначну вагу. Частка високоліквідних активів за аналізований період знаходиться в межах нормативного значення, що свідчить про виважену політику банку щодо управління грошовими потоками, які не проносять дохід. Значення показника фінансового важеля перевищує теоретичне значення, що свідчить про наявність достатнього розміру капіталу банку на покриття ризиків за активними операціями.

Таблиця 2

Оцінювання стадії та глибини кризових явищ у ПАТ АБ «Південний» за період 2014–2016 рр.

№ пор.	Назва показника	Станом на 01.01:		
		01.01.2015	01.01.2016	01.01.2017
1. Активність/агресивність				
1.1.	Коефіцієнти кредитної експансії 1	0,77	0,68	0,73
1.2.	Коефіцієнти кредитної експансії 2	1,58	1,30	1,22
1.3.	Частка споживчих позичок	0,04	0,03	0,02
1.4.	Частка високоліквідних активів	0,08	0,23	0,15
1.5.	Фінансовий важіль	0,13	0,13	0,10
1.6.	Частка міжбанківських позичок	0,30	0,23	0,19
1.7.	Частка позичок в іноземній валюті до кредитів клієнтам	0,58	0,64	0,64
1.8.	Частка депозитів в іноземній валюті до коштів клієнтів	0,34	0,26	0,25
2. Ризикованість				
2.1.	Рівень кредитного ризику	0,07	0,09	0,10
2.2.	Рівень ризику активів	0,06	0,09	0,09
2.3.	Рівень валютного ризику	-0,27	0,25	-0,02

3. Ліквідність				
3.1.	Рівень миттєвої ліквідності	0,63	1,03	0,58
3.2.	Достатність активів первинної та вторинної ліквідності	4,32	3,81	2,93
4. Платоспроможність				
4.1.	Достатність ліквідних активів 1	4,00	2,89	2,56
4.2.	Достатність ліквідних активів 2	0,95	0,78	0,88
4.3.	Достатність капіталу для фондування постійних активів	2,07	2,20	2,22
5. Рентабельність				
5.1.	Віддача активів	0,003	0,003	0,003
5.2.	Віддача власного капіталу	0,024	0,026	0,033
5.3.	Віддача статутного капіталу	0,046	0,055	0,072
5.4.	Чиста процентна маржа	0,031	0,030	0,022
5.5.	Спред	0,001	0,017	0,022
5.6.	Достатність доходів 1	1,733	0,090	1,273
5.7.	Достатність доходів 2	0,464	0,304	0,781
6. Адекватність власного капіталу та доходів для покриття ризиків				
6.1.	Маржа, скоригована на ризики	2,380	1,576	1,429
6.2.	Достатність власного капіталу для покриття очікуваних збитків	0,013	-0,001	0,005

Джерело: розраховано автором за матеріалами [11].

Відносно залучення міжбанківських кредитів на покриття зобов'язань банку, слід відмітити, що ПАТ АБ «Південний» практично використовує цей грошовий потік для покриття короткострокових зобов'язань і не є агресивним для фінансової політики.

Щодо залучення та розміщення коштів в іноземній валюті, слід звернути увагу на те, що їх частка достатньо висока, але це пов'язано з потребами юридичних осіб у отриманні кредитів в іноземній валюті для проведення ними зовнішньоекономічної діяльності.

Кредитний ризик та ризик активів значно перевищує теоретичне значення. Зазначене пов'язано з політикою банку на розширення активних операцій для підвищення процентного доходу.

За показниками ліквідності банк ПАТ АБ «Південний» повністю забезпечує виконання власних зобов'язань перед кредиторами та клієнтами. Запас ліквідності значно перевищує теоретичне та нормативне значення.

Банк ПАТ АБ «Південний» можна вважати платоспроможним за аналізований період. Проте, показник співвідношення ліквідних активів до зобов'язань менше теоретичного значення (більше ніж 1), що свідчить про дефіцит коштів на покриття довгострокових зобов'язань банку.

Рентабельність ПАТ АБ «Південний» знаходиться в межах теоретичного значення, що свідчить про виважену політику керівництва банку для завоювання конкурентних позицій на ринку банківських послуг. Адекватність капіталу ПАТ АБ «Південний» знаходиться в межах теоретичного значення, при цьому маржа, скоригована на ризики викликає занепокоєння з позиції витратності банківського бізнесу.

За отриманими результатами можна визначити, що глибина кризи у ПАТ АБ «Південний» вважається як початкова за фінансовими результатами та передкризова за ступенем ліквідності.

Висновки. Таким чином, виходячи із проведеного дослідження, можемо констатувати, що на перших стадіях виникнення кризи, основним напрямом у забезпеченні антикризової фінансової стійкості є попереджувальні заходи – стримування агресивного розвитку, обрання стратегії якісного зростання, а не максимізації ринкової частки; забезпечення формування захисного буфера власного капіталу шляхом створення загальних резервів з отриманого прибутку.

Основними напрямками забезпечення антикризової фінансової стійкості банку є передусім збереження ліквідності та робота з проблемними активами, урахуваючи незначний обсяг інвестиційних операцій, останнє стосується передусім банківських позичок. До основних методів управління проблемними позичками можна віднести: активізація претензійно-позовної роботи банку за наданим кредитом; реструктуризація; списання кредиту; продаж проблемного кредиту третій особі.

Представлена методика може бути використана регуляторними органами щодо оцінювання рівня антикризової фінансової стійкості банків, в межах реалізації концепції нагляду за банками на основі оцінки ризиків.

Література

1. Азаренкова Г. Новий підхід до визначення оцінки фінансової стабільності розвитку банку / Г. Азаренкова, О. Головка // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 9. – С. 18–21.
2. Дзюблюк О. В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи : [монографія] / О. В. Дзюблюк, Р. В. Михайлюк. – Тернопіль : ТЗОВ «Терно-граф», 2009. – 316 с.
3. Довгань Ж. М. Антикризове регулювання, банківський нагляд і монетарна політика в механізмі забезпечення фінансової стійкості банківської системи / Ж. М. Довгань // Бізнес-Інформ. – 2013. – № 2. – С. 222–227.
4. Коваленко В. В. Обеспечение финансовой устойчивости банков: теоретические и практические аспекты : [монографія] / В. В. Коваленко, Ю. А. Гаркуша. – [б. м.] : LAP LAMBERT Academic Publishing, 2017. – 113 с.
5. Міщенко С. В. Поєднання функцій стратегічного розвитку та антикризового управління в діяльності центральних банків / С. В. Міщенко, В. І. Міщенко // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – № 2 (176). – С. 266–272.
6. Науменкова С. В. Макропруденційні інструменти в механізмі забезпечення фінансової стабільності / С. В. Науменкова, В. І. Міщенко // Фінанси України. – 2015. – № 10. – С. 53–76.
7. Шпаковська Н. І. Методичний підхід до оцінки фінансової стійкості банків / Н. І. Шпаковська // Фінанси, банки, інвестиції. – 2013. – № 3. – С. 100–105.
8. Теорія і практика грошового обігу та банківської справи в умовах глобальної фінансової нестабільності : [монографія] / О. В. Дзюблюк, В. В. Корнєєв, В. І. Міщенко та ін. ; за ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль : ФОП Осадца Ю. В., 2017. – 298 с.
9. Зверяков М. І. Антикризове управління фінансовою стійкістю банку в умовах економічних дисбалансів : [монографія] / М. І. Зверяков, О. М. Зверяков. – Одеса : ОНЕУ, 2015. – 418 с.
10. Вовк В. Я. Сутність та зміст антикризового управління діяльністю банку / В. Я. Вовк // Коммунальное хозяйство городов. – 2003. – № 50. – С. 173–177.
11. Офіційний сайт ПАТ АБ «Південний» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.com.ua/ru>.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2017

© Гайдуківич Д. С.

References

1. Azarenkova H., & Holovko O. (2009). Novyi pidkhdid do vyznachennia otsinky finansovoi stabilnosti rozvytku banku [A new approach to determining the financial stability of the bank]. *Visnyk Natsionalnogo banku Ukrainy – Visnyk of the National Bank of Ukraine*, 9, 18–21 [in Ukrainian].
2. Dziubliuk O., & Mykhajliuk, R. (2009). *Finansova stiiikist bankiv yak osnova efektyvnogo funktsionuvannia kredytnoi systemy [Financial stability of banks as a basis for effective functioning of the credit system]*. Ternopil: “Terno-Graf TZOV” [in Ukrainian].
3. Dovgan Zh. (2013). Antykryzove rehuliuвання, bankivskiyi nahliad i monetarna polityka v mekhanizmi zabezpechennia finansovoi stiiikosti bankivskoi systemy [Anticrisis regulation, banking supervision and monetary policy in the mechanism of ensuring financial stability of the banking system]. *Biznes-Inform – Business-Inform*, 2, 222–227 [in Ukrainian].
4. Kovalenko, V., & Garkusha, Yu. (2017). *Obespechenie finansovoy ustoychivosti bankov: teoreticheskie i prakticheskie aspekty [Ensuring financial sustainability of banks: theoretical and practical aspects]*. [n. s.] : LAP LAMBERT Academic Publishing [in Ukrainian].
5. Mischenko, S., & Mischenko, V. (2016). Poiednannia funksi stiatehichnogo rozvytku ta antykryzovoho upravlinnia v diialnosti tsentralnykh bankiv [The functioning of the strategic development of the anticrisis management in the central bank branches]. *Aktualni problemy ekonomiky – Current issues of economics*, 2 (176), 266–272 [in Ukrainian].
6. Naumenkova, S., & Mishchenko, V. (2015). Makroprudentsiini instrumenty v mekhanizmi zabezpechennia finansovoi stabilnosti [Macroeconomics in the mechanics of financial security]. *Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine*, 10, 53–76.
7. Shpakovska, N. (2013). Metodichnyi pidkhdid do otsinky finansovoi stiiikosti bankiv [Methodical approach to assessing financial stability of banks]. *Finansy, banky, investytsii – Finances, banks, investments*, 3, 100–105 [in Ukrainian].
8. Dziubliuk, O. (Eds.), Kornieiev, V., & Mischenko, V. (2017). *Teoriia i praktyka hroshovoho obihu ta bankivskoi spravy v umovakh hlobalnoi finansovoi nestabilnosti [Theory and practice of monetary circulation and banking in the conditions of global financial instability]*. Ternopil: FOP Osadtsa Yu.V. [in Ukrainian].
9. Zvieriakov, M., & Zvieriakov, O. (2015). *Antykryzove upravlinnia finansovoiu stiiikistiu banku v umovakh ekonomichnykh dysbalansiv [Anticrisis management of financial stability of the bank in conditions of economic imbalances]*. Odessa: ONEU [in Ukrainian].
10. Vovk, V. (2003). Sutnist ta zmist antykryzovoho upravlinnia diialnistiu banku [The essence and content of anti-crisis management of the bank's activities]. *Kommunal'noe hozyajstvo gorodov – Municipal economy*, 50, 173–177 [in Ukrainian].
11. Ofitsiyniy sait PAT AB «Pivdennyi» [Official Website of PAT AB «Pivdennyi»] [bank.com.ua](https://bank.com.ua/ru). Available at <https://bank.com.ua/ru> [in Ukrainian].

Received 17.09.2017

© Gaidukovich D. S.